

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ

УДК 130.2

DOI 10.35423/2078-8142.2021.1.2.06

О. В. Білий,

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник

відділу філософії культури, етики і естетики

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України,

м. Київ, Україна

e-mail: obilyi@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-1535>

ЗВОРОТНИЙ БІК РОМАНТИЗМУ: МИСТЕЦЬКІ СТРАТЕГІЇ І ПРИНЦИП РЕАЛЬНОСТІ

У статті аналізується роль мистецьких стратегій і мистецького примусу як їхньої складової у розбудові наступальних ідеологій (універсалістських, шовіністичних, расистських) та створенні охоронницьких міфів. Окреслюється зв'язок романтичного гіперболізму з принципом реальності, який виразно постає у політичних і геополітичних імплікаціях. Романтизм розглядається як епіфеномен раціоналізму. Зокрема, йдеться про Пошлість – як одну з перетворених форм комунікативної раціональності, що паразитує на контрасті між ідеологічною тотальністю та узвичаєними формами культури. Чільне місце у статті посідає тема глобальних експансіоністських ідеологій. Автор визначає роль мистецької фантазії та містичних ідей стосовно міждержавного суперництва у геополітичних доктринах. У статті простежується взаємозалежність теоретичних засад романтизму та геополітичних проєктів. Автор досліджує міфологічну тenezу завоювницької фантазії авторитарних лідерів, яка утворюється на основі романтичної сваволі творчого суб'єкта. Осмислюється значення мистецького максималізму у контексті культурно-історичної традиції, що сягає імперського універсалізму.

Ключові слова: романтизм, мистецькі стратегії, наступальні ідеології, комунікативна раціональність, охоронницький міф, імперський універсалізм.

Упродовж усього розвитку європейської цивілізації мистецькі стратегії, і мистецький примус як їхня складова, відігравали провідну роль у розбудові наступальних ідеологій, як універсалістських, так і шовіністичних, расистських, зокрема у розбудові охоронницьких міфів. Рух у напрямку гармонізації світовідчуття домінував. Краса служила надійним знаряддям для виправдання будь-яких жорстокостей. Особливо це стосується ціннісної спадщини романтизму. Ідеться не лише про налаштування романтичного митця на стилізацію, на естетизовану облуду. Ідеться про принцип розширення «я», індивідуального егоїзму до меж глобальних. У цьому сенсі край промовистою є парабола Хорхе Луїса Боргеса на позначення точності науки. «В одній імперії Мистецтво Картографії набуло такої Досконалості, що Мапа однієї лише Провінції займала ціле Місто, а мапа імперії – цілу Провінцію. З часом ці Незбагненні Мапи перестали задовольняти картографів. Колегія Картографів уклала Мапу імперії, яка мала розміри Імперії і збігалась з ним у кожній точці. Менш Віддані Картографічним Студіям Наступні Покоління дійшли висновку, що ця Розлога Мапа є непридатною і без Пошани віддали її на Ласку Сонця і Зим. У пустелях Заходу залишилися Безформні Руїни Мапи, в яких живуть Тварини й Жебраки. У всій країні залишився єдиний релікт – Картографія як спеціальна Дисципліна. *Суарес Міранда. Подорож розсудливого чоловіка, Книга Четверта, Розділ XLV, Леріда, 1658*» [1, с. 90]. Перед нами зразок розгортання стратегії мистецького вдосконалення, метафора геополітичного романтизму, що врешті-решт призводить до руйнування, занепаду та абсурду. У Боргесовій параболі відзеркалено основну суперечність між романтичним налаштуванням і плодами несамовитого розпросторення людського «я», внаслідок чого відбувається перетворення чуттєвої тотальності на фікцію. Реальність у цьому контексті постає як неодмінний корелят романтичної гіперболізації, як вдосконалений на основі застосування мистецьких стратегій спосіб вираження волі до панування.

На думку Петера Слотердайка, мистецтво пильно вдивляється у життя, «що породжує бажання вистрибнути з фікції в саму реальність». Естетичний іморалізм Слотердак називає «прелюдією до практичних вимог життя щодо своїх чуттєвих прав» [2, с. 120]. Найвиразніше зв'язок романтичного гіперболізму з принципом реальності являє себе у політичних і геополітичних імплікаціях. У цьому зв'язку доречно згадати епізод з історії створення видатною нацистською режисеркою Лені Ріфеншталь фільму «Тріумф волі» про з'їзд НСДАП у Нюрнберзі у 1934 р. Виявляється, що значна кількість гауляйтерів не з'явилась вчасно на знімальний майданчик, надавши перевагу нюрнберзьким пивним. Режисерці довелося звернутись до Гітлера з проханням «повернути заблукалих овець». Але врешті-решт уся ця історія завершилась не вправно змонтованою хронікою подій, а зйомкою постановочних кадрів. Отже, нацистська утопія вже попервах зіткнулася з тріумфом «людського, надто людського». Прагнення вистрибнути з полону фікції у саму реальність вказувало на латентну природу нацистського режиму, а саме – на глибоку недовіру бенефіціарів нацистської «консервативної революції» до мистецької фікції, до культурно-історичного обґрунтування ідеологічної платформи третього рейху, ставлення до неї як до інструменту, як до символічного унормування власних егоїстичних потреб. Міф ХХ століття, зокрема геополітичні амбіції вождів, сприймався насамперед як знаряддя власного збагачення, джерела комфортного життя. Цей вимір теми можна позначити у вигляді співвідношення романтизму і принципу реальності, що, серед іншого, корелює з таким поняттям, як *пошлість*. Річ у тому, що і романтизм, і практична раціональність повсякдення – це виплоди необмеженої суб'єктивності, людського «я», дві іпостасі відношень панування. Романтизм не лише заперечує раціоналізм, він є його епіфеноменом, сказати б, повітухою *пошлості*, і, нарешті, особливою формою «стратегічної дії». Ось характеристика російського типу романтизму, що її головні ознаки влучно визначив Федір Достоєвський у повісті «Записки з підпілля»: «Властивості нашого романтика – це все розуміти, *усе бачити незрівнянно ясніше, ніж бачать найбільш позитивні наші уми*; ні з ким і ні з чим не примиряться, але водночас нічим не гидувати; *усе обійти*, усьому поступитись, з усіма вчинити політично; постійно не губити з поля

зору корисну практичну мету (якісь там казенні квартирки, пенсіончики, зірочки) – вбачати цю мету крізь усі ентузіазми й томики ліричних віршиків і водночас «і прекрасне, і високе» по гроб свого життя у собі зберегти непорушно, та й себе вже до речі, зберегти так-таки в оплесках, як ювелірну штучку яку-небудь, наприклад для користі того самого «прекрасного й високого». Широкою є людина наш романтик, і найперший шахрай з усіх наших шахраїв» [3, с. 170–171]. *Вульгарність* – це одна з перетворених форм комуникативної раціональності, що паразитує на контрасті між ідеологічною тотальністю, знаками соціальної умовності, узвичаєними формами культури та одвічним культом повсякдення. У романтичних настановах Третього рейху та концепції «Русского мира» багато спільного, у використанні історичної міфології, у плеканні містицизму війни й їхніх геополітичних проектах – Третього рейху і сучасної Росії.

Романтичний, теоретичний та мистецький максималізм породжені врешті-решт давньою культурно-історичною традицією, що сягає імперського універсалізму Давнього Риму, концепції *Rex Romana*. Загалом мистецькі стратегії на кшталт Міфа ХХ століття або Доктрини «Русского мира» є уособленням сучасних методів обоження, які, за твердженням Ернста Кассірера, є більш вишуканими, адже прикидаються науковими і філософськими. Кассірер вважав, що «Сучасні політики добре знають, що маси простіше примусити німотствувати за допомогою уяви, ніж за допомогою сили»,.. а пророцтво стало основним елементом нової техніки урядування» [4, с. 390].

При цьому будь-яке язичницьке налаштування, зорієнтоване на бовванів, чи то універсалістське, зорієнтоване на абсолют, мають засадничо важливий антропологічний вимір. Вони відіграють роль легітимації певного образу людини і певного нормативного уявлення про людину як таку. З такого відношення випливає ставлення до світів, у центрі яких є інше вірування й інший суб'єкт цього світоглядного налаштування. Ставлення до іншого виробляється не як діалогічна пропозиція, а як концептуальне очуження інакшості. Показовими щодо цього є концепти *ойкумени* і *рах романа*. Найвиразніше дискримінаційне бачення інакшості маніфе-

стує себе у римлян, які сакралізували вододіл між *homo romanus* і *homo barbarous*. Усе, що не вкладається у наперед визначений й сакралізований зміст *pax romana*, не є ні людським, ні автентично божественним. Наступальна, загарбницька природа будь-якого цивілізаційного розпросторення завдячує насамперед наступальній, завойовницькій сутності уявлень про людину, організованого у вигляді мистецького наративу. Так, на барельєфах Римського Форуму образи «варварів» подано у зневажливій формі. Усі вони потворні на обличчя, коротконогі, бородані.

Однією з головних ознак романтичного умогляду є плекання великих наративів, зокрема так званого великого стилю. Насамперед це стосується ідеологічних практик тоталітарних і авторитарних режимів. Зазвичай великі стилі являють собою мистецьку мобілізацію сакрального, сугестивної сили цілісності і єдності певних художніх світів, сакралізацію символів політичного руху, з прагненням збудити у сучасникові політичний ентузіазм минулих віків, з обов'язковою апеляцією до авторитету етнічних і расових старожитностей, до історично усталених ідолів (епістем) роду як у нацизмі або новітніх абсолютистських ідеологіях. Найвиразнішим з цього погляду є великий стиль есесівської ідеологічної доктрини, що його репрезентують як язичницькі ритуали, так і містичні сенси уніформи, культ смерті і расова утопія з її архаїчним міфологічним підґрунтям і ксенофобським, переважно антисемітським історизмом. Активними будівничими великого стилю нацизму ставали відомі митці, як от Лені Ріфеншталь, архітектори, як от Альберт Шпеєр, модельєри, зокрема Г'юго Босс, який, як відомо, створив образи есесівських одностроїв.

Великий стиль зазвичай являє собою мистецьку тотальність, у якій здійснюється гармонізація сенсів. Проте у випадку з нацизмом і більшовизмом гармонізація сенсів підпорядковується дисциплінарним практикам біополітики (Фуко), відбувається втягування маси у вир ідеологізованої чуттєвості як органічної частини проєктивної уяви. До того ж за смислову матрицю в обох випадках ідеологи вибирали класичні зразки, надто з європейської архітектурної спадщини. Імітація класичних зразків, чи то в архітектурних фантазіях Альберта Шпеєра, чи то у дизайнерів московського метрополітену, крім афірмативної функції виконували ще й роль ідеоло-

гічної критики авангарду, який суперечив расовим і класовим стереотипам нацистів і більшовиків щодо правил розуміння народності. У романтичній свідомості відбувається містична «реінкарнація» поняття народ. В онтологічних кваліфікаціях романтиків раціональне обґрунтування наявного поступається місцем бовванам уяви. Це виразно репрезентовано у творах німецьких романтиків. Звертаючись до «народних» книг та пісень, романтики споруджували своєрідний Ноїв ковчег, в якому мирно співіснували й доісторичний дикун, і римський трибун, середньовічний монах і арабський чудодій, античний мислитель і крамар, якого ви щойно зустріли на вулиці. Прикметно, що у надрах романтичної свідомості народжується ідея світової літератури, це втілення імперіалізму уяви, що спирається на образи просторової експансії. У праці «Подальше про світову літературу», Гете писав про культуру: «Ця замкнена нескінченність більше відповідає людині, ніж зоряне небо» [5, с. 415]. Тут вгадується прихована полеміка з Кантом, який твердив, що найбільше він захоплюється зоряним небом над головою і моральним законом всередині нас. На противагу Канту, Гете утверджує ренесансний ідеал людини-універсала. Проте, як відомо, цей ідеал породив і «зворотний бік титанізму» (Лосєв), що його уособленням були постаті на кшталт Цезаря Борджиа, ці історичні зразки вишуканого зла. Лосєв окреслив зв'язок між ренесансним антропоцентризмом і надлюдським демонізмом злочинної свідомості. Замкнена нескінченність – це нескінченність людської суб'єктивності, орієнтованої на домінування. Саме тому мистецтво є ідеальною цариною для розгортання стратегій для такого домінування, а романтичний естетизм і поготів. Адже він створює зразки і парадигми для розвитку трансцендентальної здатності уяви, які приводять у дію машини бажань (Дельоз і Гваттарі), спрямовують самочинну самоорганізацію «Я» і впорядковують початковий хаос як іманентний стан суб'єктивності, надають досконалу форму реальності, що її виробляє бажання.

Загалом машини бажання упродовж історії живили романтичний міф держави, вони правили за основу для розгортання державницької репресивної машини і, водночас, служили ідеологічним акомпанементом для усталення олігархічного режиму та обґрунту-

вання імперіалізму, і переважно відігравали емансипаторську роль і сприяли становленню національної держави. Так, в Україні олігархічний режим так і не склався остаточно, при цьому, залишався підваженим і щоразу у процесі боротьби за незалежність і протистояння. Росії піддавався атакам з боку громадянського суспільства. Водночас і досі в Україні триває протистояння схоластичного етатизму як ідеології держави олігархічної, руйнування цінностей, що утворюють базу демократичного устрою і, водночас, становлення нової правової свідомості як наслідок Помаранчевої революції та Революції гідності. Сьогодні романтичний міф держави сповнюється для України новим змістом, адже він по суті став міцним екзистенційним підґрунтям у процесі боротьби за незалежність.

Глобальні спроби романтичної мобілізації суспільств у ХХ ст. зазнали краху. Ідеться про спроби втілення нацистської і більшовицької утопій. Але якщо нацистський «міф двадцятого століття» мав виразну сакральну основу, то містика «наукового» комунізму і більшовицька утопія жила на пафосі десакралізації, були різновидом апофатичного ідолопоклонства. Воєнна поразка режиму Третього рейху, ідеологічна та економічна поразки більшовицького проекту «СРСР» знецінили роль великих наративів, які віднині завжди асоціюватимуться з великими жертвами – Голокостом і Гулагом. Відбулись кардинальні зміни комунікативних парадигм, що їх спричинили «екстаз комунікацій» (Жан Бодріяр) та процес формування умов постмодерну (Франсуа Ліотар). Бодріяр, роблячи висновок до книги «Екстаз комунікацій», фактично констатував, що більше не існує питання про утвердження правди супроти ілюзії, «натомість переважає ілюзія, що є правдивішою за правду, більше не існує фракцій, ліній, що зникають, але існує повна і безперервна поверхня, поверхня без глибини, без розриву» [6, с. 104].

Екстаз комунікації уможлиблює не лише фабрикування фейків, а й їхню індустріалізацію. Фейк, по суті, паразитує на інфантильній довірі до засобів масової інформації, нездатності реципієнта до критичного мислення, а точніше – підсвідомий страх залишити зону ментального комфорту та ціннісного догматизму, і, водночас, страх, позначений ресантиментом до політичного класу. Звідси

впливає вибір вождів як втілення психопомпів (провідників душ), одного із засадничих архетипів за класифікацією Карла Густава Юнга, занурення у плинний мікрокосм присмеркової свідомості. Такий стан свідомості Гегель визначав як магічне відношення душі, що відчуває. Він, за Гегелем, характеризується взаємопроникненням розумового і несвідомого, коли магічна сила діє поверх опосередкуванням розуму. Гегель висновує: «Ступінь марень і передчуття утворює... таку форму, у якій дух, що вже розвинувся до свідомості і розуму, знову може опуститися, як до певного хворобливого стану [7, с. 113]. У добу екстазу комунікацій магічна сила діє не всупереч розуму, а у союзі з ним. При цьому чутки, повідомлення пропагандистських ЗМІ як своєрідний агрегат чуток утворюють символічний код владарювання.

У процесі геополітичного протистояння індустріалізація фальшивок по суті являє собою різновид дії, аналогічної до засадничого романтичного комбінування наративів різних культур. (Прикладом такого комбінування тут може бути «Західно-Східний Диван» Гете – твір, у якому цитати східних поетів на кшталт класика персидської лірики Гафіза вмонтовуються в різні культурно-історичні контексти.) Проте нині індустріалізація фейків – це, насамперед, виробництво подій, а «найкраща стратегія – це стратегія розрахованої дестабілізації і облуди» (Бодріяр), що годі було уявити у добу Модерна. У випадку зі спробами російського політичного істеблішменту легітимувати міфологему «русского мира» у глобальному масштабі і є зразком такої стратегії. Вона підпорядкована конкретній меті, а саме – здобуттю воєнної переваги.

Концепція «русского мира» з його картою сакральних топосів – це вже друга спроба застосувати «ілюзію, правдивішу за правду» для ідеологічного обґрунтування імперських зазіхань посткомуністичної Росії. Першою такою спробою було відживлення євразійської доктрини ще за часів президенства Бориса Єльцина. Серед геополітичних легітиміаційних доктрин вже згадане Євразійство посідало особливе місце.

У середині 90-х років поняття «Євразія» міцно увійшло у мову політичних діячів посткомуністичної доби і закріпилося у лексиці багатьох видань. Російські політичні стратеги потребували

нової універсальної, глобалістської побудови, яка замінила б концепцію колишнього протистояння двох систем, через що у 90-ті усталюється критика європейської інтеграції Росії на користь інтеграції з центральноазіатськими країнами. З того часу євразійство перетворюється на домінанту політичного життя сучасної Росії.

Наразі слово «Євразія» стає своєрідним кодом для політичного дрейфу колишніх республік СРСР, у тому числі й України, у напрямі до перетворення на функціональну частину геополітичного поясу держав-сателітів нової Росії. Ми стали свідками розгортання суперництва між кількома гілками російського великодержав'я за євразійський простір. Ідея повернення «втрачених» територій у лоно імперської структури вже у 90-х роках звучала у політичних деклараціях російських політиків, незважаючи на ідеологічні відтінки її носіїв. Євразійство і досі є одним з наративів сучасної реваншистської ідеології. Йому на заміну прийшла міфологема «Русский мир», яка стала різновидом імперського геополітичного романтизму.

Брак ефективних аналітичних систем для орієнтації у посткомуністичному просторі супроводжувався езотеричними техніками вироблення політичної картини сучасного світу. До таких можна зарахувати всілякі глобалістські візії й доктрини, міфологічні образи посткомуністичного світу. Особливу роль у створенні таких образів відіграли концепції на кшталт концепції С. Гантінгтона, побудованої на таксономії, що так відгонила історичним матеріалізмом зі стадіальною схемою економічних формацій. Поділ світу на зони впливу тих чи тих глобальних культурно-історичних парадигм, навіть у О. Шпенглера з його віртуозною енциклопедичною системою аргументів, не піддавався верифікації. Ці концепції сприяли створенню штучної політичної реальності на засадах глобалістських візій.

Розбудова глобальних експансіоністських ідеологій є важливою складовою геополітики, яка здебільшого виростала з мистецької фантазії, містичних уявлень про міждержавне суперництво, з географічних констант та історично обмежених і застарілих інтерпретацій передумов усталення сильних держав, великих потуг. Сам засновник теоретичної геополітики Халфорд Джон Маккіндер переглядав свої, здавалося б, непохитні «закони» глобального зма-

гання за стратегічний простір. У 1945 р. зазнала радикальних змін вікопомна формула одного з батьків – засновників геополітики: «Той, хто контролює Східну Європу, той управляє Хартлендом; той, хто контролює Хартленд, управляє Світовим Островом; той, хто контролює Світовий Острів, управляє світом». У статті «Земна куля та завоювання миру» (1945) він прогнозував виникнення біполярного світу, що ґрунтуватиметься на протистоянні двох геополітичних гравців – США та СРСР.

Теоретичне обґрунтування романтизму та його уособлення у геополітичних проектах засвідчує міфологічний родовід цих явищ, зв'язок романтичної сваволі творчого суб'єкта зі сваволею можливо-владця і, насамперед, із завойовницькими фантазмами авторитарних вождів. За сучасними спробами втілити у життя ідею «руського мира» стоїть багатовікова традиція, що її виразним маркером є концепція третього Риму з її засадничим месіанізмом. Однією з найбільш відомих зразків глобалістської ідеології є месіанізм. Він завжди спирався на складний комплекс психологічних, расових, цивілізаційних чинників, парадоксальним чином поєднуючи в собі ідею обраності, окремішності, винятковості того чи того типу спільноти й універсальний сенс закладеної в ньому програми. Нині месіанізм прийнято відносити до так званого традиційного дискурсу, орієнтованого на культивуванні причетності до виняткової рятівної місії. Рано чи пізно месіанізм ставав важливою частиною глобалізаційних проектів, утворюючи міфологічну основу для наступальних ідеологій імперських держав. Така основа зазвичай може зберігатися століттями у вигляді національних ідентифікаційних стереотипів. Висловлена російським ченцем Філофесем ідея Третього Риму, яка попервах відіграла роль релігійно-політичної міфології, що її мета полягала у легітимації претензій Московського царства на візантійську духовну спадщину. Як відомо, Третій Рим після падіння перших двох – Старого й Нового (Константинополя) – уособлював собою останній духовний форпост православного християнства, але по суті став стратегічним символом боротьби московських князів за імператорський титул. Ідея Третього Риму на тривалі роки стала фундаментом політичної міфології Російської імперії та її глобалістських претензій. Одну з них репрезезе-

нтував Федір Достоєвський у славнозвісному «Щоденнику письменника». Йдеться про нотатки, відомі під назвою «Ще раз про те, що Константинополь, рано чи пізно, а має бути нашим». За своєю суттю заклик Достоєвського являє собою апологію православного імперіалізму, обґрунтування виняткового права Росії на експансію у напрямку «християнського Сходу». Прикметною у цьому сенсі є пропаганда війни, мета якої лише в ім'я милосердя, міжнародного єднання і безкорисливості включити поневолені бусурманами народи до лона Російської Імперії. «Саме у теперішній війні, – писав Достоєвський, – доведемо усю нашу ідею про майбутнє призначення Росії в Європі, саме тим доведемо, що, звільнивши слов'янські землі, не придбаємо з них для себе ані клаптика (як мріє вже Австрія для себе), а, навпаки, будемо наглядати за їхньою же взаємною згодою й боронити їхню свободу і самостійність, хоча б від усієї Європи» [8, с. 100].

Стереотипи месіанізму, зашифровані у теорії Третього Риму, було відроджено у доктрині Леніна, згідно з якою і всупереч марксистському профетизму вважалось можливим побудувати соціалізм в окремо взятій країні і вже під воєнними штандартами Росії розгортати світову революцію. Цілком імовірно, що Леніна надихав приклад Наполеона Бонапарта, який прагнув об'єднати Європу під егідою «Французького світу» воєнним шляхом. Однією з виразних спроб реалізації більшовицького бачення світової революції був вікопомний похід радянських військ на Польщу у 1920 р., який завершився їхньою цілковитою поразкою. Вже пізніше, у 1927 р. страх перед ймовірною війною спонукатиме Сталіна заявити «Ми можемо і повинні будувати соціалізм [у Радянському Союзі]. Але, прагнучи цього, ми насамперед маємо існувати». Після краху СРСР містичний серпанок російських глобальних проєктів остаточно втрачає свою притягальну силу для послідовників радянського соціалізму по всьому світу. Але кровоточива спадщина російського глобалістського реваншизму і досі відлунує у експансіоністських проєктах, і досі мистецький дискурсивний примус і міфології супроводжують воєнні дії.

Свого часу Ернст Кассіпер констатував, що з початком технічного прогресу у XX столітті міфи вироблятимуть у той самий спосіб і тими самими методами, якими виробляють гвинтівки і лі-

таки [4, с. 381]. Це відкриття зберегло свою актуальність і у XXI ст. Військове переозброєння і створення армії геополітичного реваншу у сучасній Росії є не останньою чергою продуктом ментального переозброєння через політичні міфологеми: *Росія має підвестися з колін; православне протистояння деградованому Заходу; велич Росії, що нею здебільшого позначається легітимаційна місія культурно-мистецької спадщини в обґрунтуванні шовіністичної зверхності так званої русської цивілізації.*

Здебільшого словом «велич» виправдовують будь-який злочин, вчинений державними мужами, чи то Наполеоном, чи Леніним, чи Сталіним, чи Гітлером – ним позначається ефективність воєнної машини. Аналогічну роль відіграє поняття «цивілізація». Ми вживаємо слово «цивілізація» у тому сенсі, в якому його вживали спершу Фрідріх Ніцше, а згодом Освальд Шпенглер. А саме, цивілізація є той стан певної Спільноти, коли примус та сила, а також ефективне функціонування силових інститутів стають чи не єдиним критерієм соціального прогресу.

Врешті-решт можна висловити припущення, що сам романтизм, надто у його німецькій теоретичній версії, суттєво вплинув на формування умонастрою, що акумулював усю силу імперської традиції та пов'язаних з нею міфологій. Романтична настанова у даному контексті є інструментом упорядкування принципу реальності як способу вираження волі до панування, інструментом досягнення всеосяжності влади.

Отже слід констатувати:

– Упродовж усього розвитку європейської цивілізації мистецькі стратегії та мистецький примус відігравали провідну роль у розбудові глобальних наступальних ідеологій – як універсалістських, так і шовіністичних, расистських, зокрема у розбудові охоронницьких міфів та особливо це стосується ціннісної спадщини романтизму.

– В основі таких ідеологій лежить налаштування романтичного митця на стилізацію, на естетизовану облуду. Розгортання стратегії мистецького вдосконалення у даному випадку ґрунтується на принципі розширення «я», до меж глобальних.

– У процесі геополітичного протистояння індустріалізація фальшивок по суті являє собою різновид дії, аналогічної до засадничого романтичного комбінування наративів різних культур.

– Однією з головних ознак романтичного умогляду є плекання великих наративів, зокрема так званого великого стилю. Насамперед, це стосується ідеологічних практик тоталітарних і авторитарних режимів. Зазвичай великі стилі являють собою мистецьку мобілізацію сакрального, сугестивної сили цілісності і єдності певних художніх світів, сакралізацію символів політичного руху, з прагненням збудити у сучасникові політичний ентузіазм минулих століть.

– Великий стиль зазвичай являє собою мистецьку тотальність, в якій здійснюється гармонізація сенсів. Проте у випадку з нацизмом і більшовизмом гармонізація сенсів підпорядковується дисциплінарним практикам біополітики (Фуко), відбувається втягування маси у вир ідеологізованої чуттєвості як органічної частини проективної яви.

– Романтизм, надто у його німецькій теоретичній версії суттєво вплинув на формування умонастрою, що акумулював усю силу імперської традиції та пов'язаних з нею міфологік.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jorge Luis Borges. *On Rigor in Science. Dreamtigers*. New York : Dutton, 1970. P. 90, 93.
2. Слотердайк П. *Критика цинічного розуму*. Київ : ВК ТОВ «Гандем». 2002. 541 с.
3. Достоевский Ф. М. *Записки из подполья. Достоевский Ф. М. Собрание сочинений*. Т. 4. Москва : Государственное издательство художественной литературы, 1956. 609 с.
4. Ernst Cassirer. *Le myth de l'Etat*. Paris : Gallimard, 1993. 405 p.
5. Гёте И. В. Дальнейшее о всемирной литературе. *Гёте И. В. Собр. соч.* в 10 т. Т. 10. Москва : Художественная литература. 514 с.
6. Jean Baudrillard. *The Extasy of Communication*. Paris : Editions Galiléé. Semiotext(e), 1988. 107 p.
7. Гегель Г.Ф.В. *Философия духа. Гегель Г.Ф.В. Сочинения в 3 т.* Т. 3. Москва : Мысль, 1977. 471 с.

8. Достоевский Ф. М. *Полное собрание сочинений* в 30 т. Т. 25. Гл. 1. Л. : Наука, 1983. 470 с.

REFERENCES

- Jorge Luis, Borges. (1970). *On Rigor in Science*. Dreamtigers. New York.
- Sloterdijk, P. (2002). *Critique of Cynical Reason*. Kyiv. [In Ukrainian].
- Dostoevsky, F. (1956). *Notes from the Underground*. In *Dostoevsky, F. Collected Works*. V. 4. Moscow. [In Russian].
- Cassirer, E. (1993). *Le myth de l'Etat*. Paris.
- Von Goethe, Johann Wolfgang. Hereafter about the World Literature. In *Von Goethe, Johann Wolfgang. Collected Works*. V. 10. Moscow
- Baudrillard, J. (1988). *The Extasy of Communication*. Paris.
- Hegel Georg Wilhelm Friedrich. (1977). *Philosophy of Spirit*. Collected Works. V. 3 .Moscow [In Russian].
- Dostoevsky, F. (1983). *Collected Works*. V. 25. Chapter I. Leningrad [In Russian].

Oleg Bilyi

Doctor of Philological Sciences, Full Professor (Philosophy), Leading Researcher, H. Scovoroda Institute of Philosophy, National Academy of Sciences of Ukraine; Kyiv, Ukraine; e-mail: obilyi@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0997-1535>;

Abstract

The artistic strategies and artistic coercion in the building of offensive ideologies (universalistic, chauvinistic, racist) as well as in the creating of the protective myths are analyzed in this article. It is also described here the connection of romantic hyperbolism with the principle of reality that is vividly represented in their geopolitical implications. The author discerns romanticism as the epiphenomenon of rationalism, as the form of strategic action. In particular it is dealt with the poshlost (platitude) – one of the converted forms of the communicative rationality that parasitizes on the contrast between the ideolog-

ical totality and customary cultural forms. He comprehends the meaning of artistic maximalism in the context of cultural tradition that originates from the empire universalism. One of the objects of the article is the romantic mobilization of the societies in the XX century in order to make the reality of the Nazi or Bolshevik Utopias. According to the author's vision Nazi "Myth of the XX century" and mysticism of "scientific communism" fed on the apophatic idolatry. The industrialization of the fakes as the combination of different culture narratives also is the focus of author's attention. The theme of the global expansionist ideologies takes privileged place in the article. Oleg Bilyi explains the role of artistic fantasy and the mystic ideas concerning the interstate rivalry in the geopolitical doctrines. The author shaped the interdependence of the theoretical background of romanticism and geopolitical projects. He discerns the mythological genesis of the ruler high-handedness, the conquer fantasy of the authoritarian leaders that is formed on the basis of romantic arbitrariness of the creative subject. The essence of the Russian chauvinism as principal part of hybrid war is emphasized.

Keywords: *Romanticism, artistic strategies, offensive ideologies, communicative rationality, protective myth, empire universalism.*